

İlişkisel Sosyoloji Perspektifinden Beden ve Bedene Yönelik Yaklaşımlar*

Body and Approaches to Body in the Perspective of Relational Sociology

Dilek GÜL**

Öz

Bu çalışma kapsamında kadın ve erkek ikiliğinin oluşturduğu bedensel yorumun yanı sıra, gündelik hayatta var olan ikiliklerin tözcü bir algı olduğu ve bu tözcü algının aşılması gerektiği, bunun içinde ilişkisel bir bakış açısının gerekliliği vurgulanmaktadır. Beden üzerindeki tözcü algı ve tahakküm sorununa odaklanılmaktadır. Bu sorun ekseninde bedenin ilişkisel düşünümü amaçlanmaktadır. Çalışma hermeneutik bir çerçevede analiz konusu kılınmıştır. Bu anlamda kavramsal göstere analizine gidildiğinden söz etmek mümkündür. Beden üzerine yapılan çalışmaların ilişkisel açıdan nasıl geliştirileceğine değinilerek, bedenin ilişkili olduğu alanlar üzerinde durulmaktadır. Öncelikle ilişkisel sosyoloji ve tözcülük eleştirisi kapsamında ilişki terimi açıklanmaktadır. Daha sonra ise bedenin tarihsel gelişiminin yanı sıra bedenin emek ve tüketim ile olan ilişkisi anlatılmaktadır. Son olarak ise beden ve ilişkisel sosyoloji üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bedene yönelik bir yaklaşım bağlamında feminizm ve ilişkisel sosyoloji değerlendirmeleri ele alınmaktadır. Sonuç olarak beden, pek çok alanla ilişkili bir kavramdır ancak bedenin ilişkili olduğu alanlar tözcü bir algı barındırmaktadır ve bedene yönelik tahakkümün oluşmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bedenin ilişkili olduğu alanların tözcü algıdan kurtulması önemlidir. Böylelikle bedenin özgürleşme sürecinin gerçekleştirileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İlişki, ilişkisellik, ilişkisel sosyoloji, tözcülük, beden, beden sosyolojisi.

Abstract

In the scope of this study, in addition to bodily interpretation formed by the dichotomy between man and woman, it is emphasized that the dichotomies in the everyday life are substantial perception and this substantial perception must be overcome, also, in order to do this, relational point of view is necessary. The focus is on the problem of substantial perception and domination over the body. In this problem axis, the relational thinking of the body is aimed. The study was analyzed in a hermeneutic framework. In this sense, it is possible to mention that conceptual indicator analysis is being carried out. In this framework, it is elaborated the subjects that are related with the body by referring how the studies on body can be developed in terms of relational thinking. Firstly, the term "relation" is highlighted on the base of relational sociology and of critique of substantialism. Later, it is laid emphasized on the relationship between body, labor and consumption. Finally, body and relational sociology are emphasized. In addition, in the context of an approach on body in terms of feminism and relational sociology evaluations are

* Bu makale Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD’da Prof. Dr. Mehmet Anık’ın danışmanlığı ile hazırlanan “İlişkisel Sosyoloji Perspektifinden Beden ve Bedene Yönelik Yaklaşımlar” başlıklı yüksek lisans tezi temel alınarak hazırlanmıştır.

** Doktora öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
e-posta:dilek_rose@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4055-9063

discussed. Hence, body is a term related with many fields, yet the fields that it is related with consist substantial perception and this leads to domination on body. For this reason, it is important to get rid of substantial perception in the related fields. In this way, the process of freeing the body is possible.

Keywords: Body, relation, relationality, relational sociology, substantialism, sociology of body.

Giriş

İnsanlar geçmişten bugüne toplumsal yapı ve mekanizmaların içerisinde neden ve nasıl davrandıklarına ilişkin bir sorgulama içerisinde bulunmadan, verili olanın bilgisi esasına bağlı kalarak genellikle tözcü yatkinlıklar çerçevesinde gerçeklik algısını meydana getirmekte ve bu algı ekseninde kadın ve erkeğe ilişkin tanımlamalarda bulunmaktadır. Bu tanımlamalar bireyin hem toplumsal hem de bireysel kimliğine bağlı olarak dâhil olduğu toplum içerisinde eğitim düzeyine, sahip olduğu sermaye biçimine, bağlı olduğu toplumun değer yargılarına ya da kültürüne göre şekillenmekte ve kolektif bir hafızayı oluşturmaktadır. Tüm ikiliklerde olduğu gibi kadın-erkek ikiliği de bu kolektif hafıza içerisinde yaşanan dönemin eğitime olan bakışından, kültüre olan uyumundan, sermayenin emeğe dönüşme biçiminden aynı zamanda eşitlik, özgürlük ve adalet anlayışına yüklenilen anlamlardan etkilenmektedir. Bu durum yalnızca ikilikler üzerinde değil aynı zamanda beden tanımlamaları üzerinde oluşan eşitsizlik biçimleri de kolektif hafıza içerisinde şekillenen toplumsal gerçeklik durumundan etkilenmektedir. Söz konusu olan toplumsal gerçekliği anlamlandırmak, oluşan eşitsizlik biçimlerinin ikilikler ve de beden üzerindeki etkisini incelemek açısından ilişkisel sosyoloji ve bu bağlamda ilişkisel düşünmek ikilikleri aşarak tözcü yatkinlıkları kırmak adına oldukça önemlidir. Bu eksende, çalışma, sözü edilen ikiliklerin aslında zıtlıklar olmadığı, farklı ancak ilişkili olmakla birlikte birbirleri ile zenginleşen bir mozaik olduğu, bu yüzden kadın-erkek ikiliğine ilişkin tözcü perspektiflerden bir kopuş süreci umut edilerek, hem topluma hem de kendisine içkin olan bedenin ilişkisel düşünümün nasıl olacağını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çünkü beden, söylemlerden, davranış kalıplarından ve bu bağlamda oluşan tanımlamalardan etkilenmektedir. Bu tanımlamalar ise gündelik hayat dâhil olmak üzere hayatın her alanına doksa olarak yerleşmekte ve bir oyun pratiği esasına bağlı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu yüzden bedeni tözcü tanımlamalardan uzaklaştırabilmek için ilişkisel bir bakış açısının benimsenmesi gerekmektedir.

Gündelik hayat başta olmak üzere hayatı şekillendiren kavramların kullanım ve de pratiğe geçme aşamalarının anlamlandırılması açısından, bu kavramları neden ve nasıl kullanıldığına ilişkin bir perspektife sahip olunması gerektiğini vurgulamak için öncelikle ilişki ve ilişkisellik kavramlarından bahsedilmektedir. İlişkiler mevcut toplumsal yapıdan bağımsız olarak düşünülmemelidir. Bu yüzden ilişkisel sosyoloji ilişkileri esas alarak ikilikleri aşmayı ve süreçsel düşünümü önermektedir. Bu eksende farklılıklar ve farklılıklara ilişkin oluşan ayırım durumunun ortaya çıkardığı eşitsizlik tanımlamalarının ilişkisel kökenlerini analiz etmek amacıyla C. Tilly'nin "insanlar neden olaylara benzer tepkiler vermektedir?" sorusu esas alınmakta ve olayların ortaya çıktığı mekanizmalar araştırılmaktadır. Yapı ve mekanizmaların analizi amacıyla ilişkisel sosyolojinin en temel ikiliği olan yapı-fail ikiliği M. Archer ve D. Harvey ekseninde etkileşim ve bu bağlamda toplumsal pratiklerin ilişkisi değerlendirilmektedir. İlişkisel sosyoloji, bedenin toplumsal ve bireysel anlamlarının yanı sıra ilişkisel niteliğini vurguladığı için cinsiyet-toplumsal cinsiyet ikiliği ile birlikte bireysel kimlikleme kavramı ele alınmaktadır. Ayrıca beden ve beden sosyolojisinin tarihsel gelişimini ve bu bağlamda oluşan eşitsizlik biçimlerini anlamak açısından, bedenin emek ve tüketim ile olan ilişkisi ilişkisel sosyoloji ekseninde incelenmektedir. Bu çerçevede öncelikle Turner'ın iç beden ve dış beden kavramsallaştırması ile bedenin ötekiliği incelenmekte daha sonra bedenin yazı ile olan ilişkisini değerlendirmek amacıyla Helene Cixous, Luce Irigaray ve Julia Kristeva'nın görüşlerine yer verilmektedir. Bu düşünürler, bedenin dil ve yazı ile olan ilişkisini keşfeden kadının bedenine yönelik anlamlandırma sürecinin de gelişeceğini savunmaktadırlar. Bedenin ilişkili olduğu alanlar kapsamında Derrida'nın yapı-öteküm kavramı ve söylem üzerindeki değerlendirmelerinin yanı sıra bedenin toplumsal dönüşümü ve fark anlayışının ilişkisel yorumuna değinilmektedir. Beden çoğu zaman kavramlar ve söylemler oluşmakta stereotipler ekseninde pratiklere yansımaktadır ve bu yüzden yapı-ötekümüne uğratılması gerekmektedir. Kavramlar ve söylemler üzerindeki tözcü etkiyi analiz etmek

amacıyla Foucault'un güç, iktidar ve bilgi kavramları ekseninde disipline edilmiş beden değerlendirmeleri incelenmektedir. Çünkü beden, bilgi-güç-iktidar ekseninde normalleştirme sürecine dâhil edilmektedir. Normallik algısı ile inşa edilen bedeni anlamlandırmak amacıyla Deleuze ve Guattari'nin organsız beden kavramsallaştırması, tüketim toplumu kapsamında bedenin değişen görünümünü incelemek amacıyla Baurillard'ın görüşlerinin yanı sıra farklılık içinde birliğe vurgu yapan Bauman'ın düşüncelerine yer verilmektedir. Hem beden hem de ilişkisel sosyoloji üzerinde değerlendirmeleri bulunan P. Bourdieu'nun habitus kavramı ile N. Elias'ın figürasyon kavramının ilişkisel tanımlaması yapılmaktadır ve son olarak feminizm ve ilişkisel sosyoloji ilişkisine yer verilmektedir.

İlişkisel Sosyoloji ve Tözcülük Eleştirisi

İlişkisel sosyoloji açısından üzerinde durulması gereken öncelikli kavram ilişki ve bu kavram dolayısıyla "ilişki nedir?" sorusudur. İlişki kelimesi ile ilgili farklı tanımlamalar mevcut olmakla birlikte Powell (2015, s. 289) ilişkileri, hem somut bağlantılar veya bağlar ya da bir tür etkileşim, işlem gibi hem de bir alandaki görelî konumlar olarak ele alınabileceğine değinmektedir. Bu bakış açısıyla ilişki teriminin ilişkisel sosyoloji ekseninde her iki tanımlama biçimi ile birlikte ele almak gerekmektedir. Günlük hayat başta olmak üzere birey sürekli ilişkiler içerisindedir ve bu ilişkiler bireyin bilgi, deneyim ve yatkınlıkları üzerinde etkide bulunmaktadır. Bu ilişki bireyin yalnızca toplumla değil kendisiyle kurduğu bir etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmakta ve ilişkiler çerçevesinde oluşan sosyal gerçekliğin yeniden üretim süreci yine ilişkiler ekseninde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ilişkisellik terimine değinmek gerekirse Berger ve Luckmann'a göre (2008, s. 16) ilişkisellik, düşüncenin sosyokültürel göreliliklere mahkûm edilmesini değil, bilginin daha belirli bir konumun bilgisi olduğunun makul bir biçimde kabul edilmesini ifade etmektedir. İlişki ve ilişkisellik kavramlarından yola çıkarak ilişkisel sosyoloji Fish'e göre (2015, s. 65), insanları anlamak için toplumsal ilişkilere odaklanmaktadır ve ilişkiler insana özgü ise bu özgünlüğün toplumsal ilişkilere referansla açıklanması gereken bir bakış açısıdır. Uluocak'a göre (2016, s. 18) ilişkisel sosyologların ortak özelliği, ilişkilerin tözlerden önce geldiği görüşünü paylaşmalarıdır. İlişkisel sosyolojinin temel özelliklerine değinmek gerekirse;

- İlişkisel sosyoloji bizzat aktörlerin her birine içkin bir özellikten ziyade bireysel aktörler arasındaki ilişkilere açıklayıcı bir güç atfetmektedir.
- İlişkisel sosyoloji çoğunlukla sadece toplumsal ilişkilerin açıklayıcı gücüyle değil toplumsal ilişkilerin gerçekliğiyle ilgili tamamen ontolojik bir iddia ortaya koymaktadır.
- Toplumsal ilişkiler bizzat insanların gerçekliğini oluşturuyor olsalar da kendiliğinden var olamazlar ve tespit edilmeleri ilişkisel sosyolojinin özgül betimleme açıklama pratiklerini gerektirmektedir (Fish, 2015, s. 59). İlişkisel sosyolojinin özelliklerinin yanı sıra temel sorularını ele almak gerekmektedir.

İlişkisel sosyolojinin temel soruları;

- İktidar, bazılarının daha fazla diğerlerinin ise daha az sahip olduğu ya da hiç olmadığı ve bu nedenle verili herhangi bir durumda mevcut ya da namevcut olabilen bir tür madde olarak mı görülmekte yoksa bir ilişkiler alanının sonucu aktörler arasında cereyan eden ve bu nedenle herkesi içeren ve her durumda bulunabilecek bir şey olarak mı görülmektedir?
- Kimlik, bir öz olarak her bireyin kendisiyle birlikte taşıdığı bir tanımlayıcı nitelik dizisi olarak mı görülmekte yoksa her zaman dinamik ve akışkan olan tanımlama ve farklılaştırma pratiklerinin sonucu olarak mı görülmektedir?
- Bireyler ve toplum farklı gerçeklik düzeylerine ait birbirinden ayrı varlıklar olarak mı görülmekte yoksa birey ve toplum kavramları birbirine bağımlı insan davranışlarının kesintisiz akışının birbirinden ayırt edebilen fakat ayrılmayan iki boyuta mı işaret etmektedir? (Powell&Depelteau, 2015, s. 17). Bu sorular ilişkisel sosyolojinin temel amacını anlamlandırmak için oldukça önemli bir perspektif sağlamaktadır.

Gündelik Hayat ve Gerçeklik Döngüsü Ekseninde Toplumsal Tahayyüller

Gündelik hayatın döngüsel sürecini açıklayabilmek için Berger-Luckmann'ın üç kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. İlk kavram olan dışsallaştırma sürecinde ortaya çıkan gerçeklik, aktörün gerçekliğinin normalleştirilmesi ve diğer aktörlerin gerçeklik algısının değersizleştirilmesi ile birlikte kurumsallaşarak nesnelleşmektedir. Toplumsallaşma sonucu nesnelleştirilen gerçeklik içselleştirilmektedir. Kişinin toplumdaki statü ve rolleri ile içselleştirdiği gerçekliği aktarması sonucu dışsallaştırmasıyla birlikte döngü tamamlanmaktadır (Metin, 2011, s. 91). Gerçeklik, bireysel ve kolektif hafıza içerisinde toplumsal bir bağlam ekseninde çoklu katmanlardan oluşmaktadır. Bu süreç içerisinde öğrenilen ve yaşanmış bir tarih çerçevesinde sürekli olarak yeniden üretim sürecine dâhil olmakta ve temsiller oluşturmaktadır. Bu yüzden aslında gerçekliğin çok boyutlu ve katmanlı durumuna ilişkin referans noktalarına anlam-yorum çerçevesinde bu anlam ve yorumları eleştirel bir bakış açısı ve ilişkisel bir düşünüm ile anlamlandırmak mümkündür. Uluocak'a göre (2009, s. 19), öznel bir nitelik taşıyan gerçeklik, sosyal inşa sürecinde çoklu gerçekliklerle bulunduğu aktörlerin bu gerçekliklerle yansıtılması, ilişkiler örgüsünün sınırlarının genişlemesiyle bilgi akışının kaybolmasına sebep olmaktadır. Ancak gerçekliklerin bireyler ekseninde ele alınmasıyla ya da ilişkiler örgüsüne yakınlaştıkça nesnel temsilin bilgi akışı meydana gelmektedir.

Gerçekliğe ilişkin oldukça farklı perspektifler bulunmakla birlikte ilişkisel sosyoloji ve eleştirel realizmin değerlendirmeleri oldukça değerlidir. Her iki yaklaşım pek çok kategoriye ve de farklı bakış açılarına sahip olmakla birlikte benzer ve de ilişkili yönleri bulunmaktadır. Örneğin her iki yaklaşımda düalist bakış açılarını reddederek *hem...hem de* bakış açısını benimsemektedirler. Bunun yanı sıra eleştirel realizm, ontolojik ve epistemolojik sayılıtları içermekte, olaylardan mekanizmalara yönelerek onları üreten şeylere odaklanmaktadır. Bu yüzden eleştirel realizme göre hem insan bilincinden bağımsız bir dünya vardır hem de aynı zamanda gerçeklik hakkındaki toplumsal olarak belirlenen bilgileri kapsayan bir boyut bulunmaktadır (Danermark vd. 2003, 24). Gerçeklik ilişkisel ve de çok katmanlı olarak ele alındığında toplumsal ikilikler ve bunlara ilişkin tözcü bakış açısının yanı sıra eşitsizlik biçimleri ve bedene yönelik oluşan tahakküm durumuna ilişkin farkındalık sürecinin gerçekleşmesi ile bireyin düşünümüllüğü mümkün olacaktır.

Archer düşünümüllüğü (2015, s. 27), aktörlerin kendilerini toplumsal bağlamlarıyla toplumsal bağlamlarını da kendileriyle ilişki içinde görme kapasitesi şeklinde tanımlamakta, bağlamlar ve koşulların düşünümüllük taşıdığını ifade etmektedir. Bu durum kadın ve de beden ekseninde düşünüldüğünde (dolayısıyla aslında erkek içinde aynı durum söz konusudur) toplum içerisinde bağlamını keşfeden kadın sahip olduğu yatkınlıkların, sebepsiz gelişen davranış biçimleri ve söylemlerinin aslında belirli bir düzene hizmet ettiğini fark ettiğinde kendini keşfetmeye başlamaktadır. Toplumda var olan ayrımların insan bedeni üzerinde iz bıraktığını düşünen Harvey'e göre (2007, s. 164), beden güçlerin çarpışma alanını oluşturmaktadır. Beden kişiler kadar ilişkisel bir kavramdır ve dünyaya açık bir durumdur. Bu yüzden beden, bölünmez bir monad değildir, ama kültür, söylemler, temsillerden ibaret olan uçucu bir cisim de değildir; bunlar bedenin somutluk kazanmasında önemli rol oynamaktadır. Beden anlayışı; maddi pratikler, temsiller, tahayyüller, kurumlar, toplumsal ilişkiler ve hâkim siyasal-ekonomik güç yapıları arasındaki gerçek uzam zamansal ilişkiler üzerinde temellenmesi gerekmektedir.

Hafıza nasıl mekân ve zamana bağlı olarak şekilleniyor ise beden de toplumsal tahayyüller kapsamında mekân ve zamanın etkisi ekseninde dönüşmektedir. Bu bağlamda toplumsal tahayyüllere değinmek gerekirse Castoriadis'ın toplumsal tahayyül göstergeleri ve magma analizini incelemek gerekmektedir. Castoriadis, belirlenmişlik ile bağlarını koparmak istermekte ve toplumsal tahayyül mahsulü anlamlandırmaların psişede içselleştirilmiş olmakla birlikte bunlarla bireysel psişik temsiller arasında bire bir tekabülîyet olmadığını vurgulamakta ve toplum ile psişenin birbirlerinden ayrılmadığını aynı şekilde birbirlerine indirgenemediğini de belirtmektedir (Leledakis, 2000, s. 147-148). Toplumsal tahayyüller düşünüldüğünde aslında bireyin kolektif bir bilinçdışı durumunun etkisi içerisinde kaldığı ve çoğu zaman göstergeler, ritüeller, mitler vb gibi etkenlerin etkisi ile toplumun tahayyül ettiği bir belirlenmişlik durumunun içerisinde özgürlüklerinin köşeye sıkıştığını söylemek mümkündür. Bu yüzden öncelikle bireyin kendi varoluş durumunu ve gerçekliğini anlamlandırması belirlenmişlikten özgürleşme

aşamasına geçmesi gerekmektedir. Bireyin öncelikle eşitsizlik biçimlerini fark etmesi, daha sonra bu eşitsizlik biçimlerini oluşturan yeniden üreten yapı ve mekanizmaları açıklaması gerekmektedir. Bu yüzden de dâhil olduğu topluma ilişkin sorular sorması ve böylece eşitsizlik biçimlerinin ilişkisel kökenlerine ulaşması gerekmektedir. Bourdieu'nun da üzerinde durduğu gibi (2015, s. 23), bir uzamda var olmak, bir uzamda bir nokta ve birey olmak farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Oluşan bu farklılaşma sonucunda ise eşitsizlik meydana gelmektedir.

Farklılıklar ve dolayısıyla oluşan eşitsizlik biçimleri streotiplerin etkisi ile meydana gelmektedir. Ötekiyi inşa eden tüm pratikler ve yatkınlıklar eşitsizlik biçimleri ile töze dönüşmektedir. Önyargı ve ayrımcılığın esas aldığı temel kavram ötekinden ziyade farklılık ve bu kapsamda benimsenen zenginlik olmalıdır. Eşitsizliğin oluşturduğu sınıflandırmaları kadın-erkek dikotomisi ve bu bağlamda beden çerçevesinde yaygın olarak görülmektedir. Bu bakış açısıyla eşitsizlik ve ilişkisellik sürecini anlamlandırabilmek amacıyla Charles Tilly'in görüşlerine değinmek gerekmektedir. Tilly (2013, s. 14), aktörlerin neden hep aynı açıklamalara başvurduklarına, belirli faktörlerin etkisi altında kalarak çoğu durumu görmezden geldiğine, insanların neden hep yatkınlıklarına başvurduklarına değinmektedir. Tilly'in perspektifinden bakıldığında aslında insanların ortak bir amaç ya da bir sebep arayışında buldukları söylenebilmektedir. Ortak nedenlerin birlikteliği aslında ilişkileri anlamlandırma kolaylığı sağlamakta bireylerin neden ve nasıl davradığını ya da hangi söylemlere başvurduklarını keşfetmek açısından kolaylık sağlamaktadır. Tilly'e göre (2013, s. 180), nedenler ve ilişkiler karşılıklı etkileşim dâhilinde pratikleri oluşturmaktadır. Gösterilen nedenler, bu nedenleri alan insanlarla ilişkileri şekillendirmektedir. İnsanların gösterdikleri nedenler, ilişkilerine yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Görenekler ve öyküler, çoğu kez, zaten var olduğu bilinen ilişkileri onaylamaktadır. Tanıdık gelmeyen deyişlerle kodlar ya da teknik anlatımlar sunulduğunda, iki yorumdan biri tercih edilmektedir. Neden göstermek, geniş bir yelpazede toplumsal bir iş yapmaktadır. Bu iş, her zaman neden gösteren ile alan arasındaki ilişkiyi şekillendirmeyi kapsamaktadır.

Tözcü algı oluşturularak kullanılan dil, ilişkileri ve süreçleri değil şeyleri ve durumları ifade etmektedir. İlişki ve sürecin tözcü algıdan uzak durması gerekmektedir. Tözcü bir yaklaşımı kabul etmek ya da farklı bir ifade ile tözsel düşünmek oldukça pratik bir uğraş olmakla birlikte sorgulamadan kabul etmek, belli kalıplarda sınırlı kalmak söz konusudur. İlişkisel bir sosyoloji için ilk adım olarak tözlere veda etmek gerekmektedir. Bunu da ancak yeni bir bakış açısı ve dönüşüm ile sağlamak mümkün olabilir. Daha çok sosyolojik düşünme ve yorum gerekmektedir. Geçmiş, şimdi ve gelecek ile ilgili ilişkisel bir düşünmenin mümkün olması gerekmektedir. Geleceğin, geçmişe öykünerek değil, şimdinin potansiyelini açığa çıkararak gerçekleşeceğini savunan görüşler bu amaca daha yakın bir niteliktedir. Tözcü sosyolojinin dünyayı tek boyutlu okuyan, ondan da kötüsü bireysel farklılıkları özlere bağlayıp ayrımcı pratiklerin metodolojik zeminini tesis eden bakışına karşıt olarak ilişkiselselciler, uyumun yanında ihtilafların, bilincin yanında bilinçdışının politik rezonasyondan muaf farklılık kavramının yanındaysa genelleştirici tahakkümün tezahürlerini okumak konusunda daha istekli bir pozisyon sergilemektedirler (Çeğin & Göker, 2012, s. 13-15). Böylelikle ilişkisel sosyolojinin ilişkili olduğu beden ve beden sosyolojisi alanını değerlendirmek gerekmektedir.

Bedeni Merkeze Alan Bir Disiplin Olarak Beden Sosyolojisi

Geçmişten bugüne kadar toplum içerisinde bedenin tarihsel süreci incelediğinde akıl-beden, doğa-kültür ya da cinsiyet-toplumsal cinsiyet gibi pek çok ikilik içerisinde anıldığı görülmekte ve yalnızca erkeğin üstünlüğünün vurgulandığı gözlemlenmektedir. Örneğin cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ele alındığında aslında içerisinde biyoloji ve kültür çatışmasının söz konusu olduğunu dolayısıyla cinsiyetin kadına yönelik eşitsizlik biçimini meşrulaştırdığı toplumsal cinsiyetin ise kültür açıklamaları sebebiyle eşitsizliğin ortaya çıkarılmasını sağladığı görülmektedir. Ancak her iki bakış açısında kendi içerisinde tözcü nitelikler barındırmakta üstelik bireyselin vurgulanmaması gözlemlenmektedir. Toplumun oluşturduğu bilinç yapısı sebebiyle bireyler yapmaları ya da yapmamaları gereken şeyleri kendilerine tayin etmekte ve tıpkı seyircisi olan bir oyun misali rollerini yerine getirmekte ve alkış beklemektedirler. Söz konusu kavramları -cinsiyet ve toplumsal cinsiyet- ve bireyseli anlamak adına üzerinde durulması gereken bir

diğer kavram da Moi'nin yaşanan beden kavramıdır. Bu kavram cinsiyet toplumsal cinsiyet ikiliğinin oluşturduğu indirgemeci bakış açısını eleştirmektedir. “Yaşanan beden erkek ve kadınların etkileşimlerine odaklanmakta ve cinsiyet-toplumsal cinsiyet terimlerinin arasına bireysel kimlikleme kavramını yerleştirmektedir. Buna göre her insan ayrı bir bedendir ve belirli bakımdan başkalarına benzeyen ve başkalarınınkinden farklı olan özelliklere sahiptir” (Young, 2009, s. 46).

Beden ve dolayısıyla bedene yönelik oluşan algı ve bu ekseninde beden sosyolojisi beden tarihsel süreç içerisindeki konumunu pek çok alan ekseninde analizi amaç edinmektedir. Bu yüzden beden sosyolojisi oldukça geniş bir alana hitap etmektedir. Tarihsel olaylar, hastalıklar ve buna bağlı olarak sağlık alanının yanı sıra tüketim, iletişim ve kimlik tartışmalarından da etkilenen çeşitlilik içeren bir araştırma sürecidir. Bu kapsamda aslında beden sosyolojisi beden tahakküm sürecini ya da bedene yönelik oluşan algının toplumsal ve bireysel boyutunu incelemektedir. Değişen ve dönüşen toplumlarda bir inşa sürecine dâhil olan beden kültürel düzenlemeler, yorumlar, güç ve ideolojilerden ve bu kapsamda oluşan söylem ve pratiklerden etkilenmekte yani toplumsala bağlı olarak belirlenmişlik içermektedir.

Toplumsala bağlı olarak oluşan belirlenmişlik durumunu beden-emek kavramsallaştırması ekseninde ele almak gerekirse yeniden üretimin en önemli aracı olan ev emeğine değinmek gerekmektedir. Bu emek toplumun sürekliliğini sağlamak için oluşturduğu düzen ekseninde tanımlanmaktadır. Kadına ve erkeğe her alanda eşit bir şekilde ev emeği ve bakım işlerinin paylaşılması gerekmektedir. Tüm bunlar ekseninde bakım işlerini ve ev emeğini değersiz olarak tanımlayan erkek bakış açısı ile bakım işlerini ve ev emeğini kadın kimliğinin parçası olarak ele alan bakış açıları da ortadan kaybolmaktadır (Acar-Savran, 2014, s. 66). Bedenin emek üzerindeki etkisinin yanı sıra çağdaş toplumlarda beden, tüketim nesnesi olarak değerlendirilmektedir. Tüketim içerisindeki büyük çoğunluk bedene göre şekil almakta ve beden tarafından tüketilmektedir. Bütün ilişkilerde beden, güzellik başta olmak üzere eğlence alanlarında, yemekte, sağlık ve askeri alanda değerlendirilmektedir. Beden üzerine hesaplar yapılmaktadır ve bedenler kapitalist düzen içerisinde tüketilmektedir (Okumuş, 2009, s. 7-8). Beden kolektif temsillerde, toplumsal göstergeler ve hafızalarda ve artık bugünün toplumlarında bir tüketim nesnesi konumunda yalnızlaşma ve yabancılaşma ekseninde değişim göstermekte, daha farklı bir tanımlama ile kaybolmaktadır. Bedenin kayıp hafızası tahakküme doğru ilerleme ve özgürlükten kopuş aşamasında gerçekleşmektedir.

Turner, beden sosyolojisi çalışmasının dört temel prensibini ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki bedeni doğa ve kültürün kesişme noktası olarak değerlendirmektir. Bu yolla hem bedenin fiziki hem de toplumsal yönü ortaya çıkarılacaktır. Turner'e göre beden yorumlama ve teslimiyetlerin dış yüzeyidir; ayrıca o yapılar ve düzenlemelerin iç çevresini oluşturmaktadır. İkinci nokta iç ve dış ayırımına bağlı olarak Foucault'un nüfus ve bireylerin bedensel ayırımıdır. Turner'e göre bireylerin bedenleri benzer biçimde çoğunluğun çıkarları doğrultusunda düzenlenmektedir. Üçüncü özelliği bedenin siyasi mücadelenin merkezinde olması tespitinden hareketle ortaya koymaktadır. Burada dikkat çektiği nokta cinsiyet kimliği ve cinsiyetten hareket eden diğer ayrımlardır. Turner, bunlara örnek olarak ataerkilliği vermektedir. Sonuncusu beden sosyolojisinin bir yanda beden yüzeyinde oluşan sapmalarla ilgilenmesi gerektiği öte yanda ise iç bedende oluşan hastalıklarla ilgilenmesi gerektiği Turner tarafından vurgulanmaktadır (Işık, 1998, s. 145-146).

Bireyler içine doğdukları toplumdan bağımsız olarak düşünmeye ve de davranmaya çalıştıklarında bile o toplumsalın bilincine başvurmakta ve o toplumsalın sınırları dâhilinde çoğu zaman hareket etmektedir. Bu bireyin kendi öznel varoluşun söz edilemeyeceği anlamına gelmemektedir ancak yalnızca öznel varoluşunu ve toplumsaldan kopuş yani özgürlük ve belirlenmişlik ikiliğinden geçiş sürecinin zorluğu anlamına gelmektedir. Çünkü dâhil olunan toplumsalı içinde yaşanıldığı süre zarfı boyunca eleştirmek sorgulamak nasıl ve nedene ilişkin bir bakış açısı geliştirmek zor ancak imkânsız değildir. Bu bağlamda beden gerek jestlerde gerekse de mimiklerde toplumsallık içerir ve bu bazen refleks hale gelmektedir. Bu durum aslında normalden çıkmama isteği yani düzen ekseninde bir yaşam arzusundan kaynaklanmakta ve değişime direnci içermektedir. Bu yüzden de “toplumsal onay” denilen aslında içerisinde baskıyı saklayan kavramın gücü oldukça fazladır. En basit örneği düşünmek gerekirse masallar eşitsizlik biçimlerinin yegâne örnekleridir. Ya da düğün ritüelleri düşünüldüğünde kadın ve erkek eşitsizliğinin aynı zamanda toplumsalın gücünün hissedildiği bir örneği oluşturur. Tüm bunların devamını

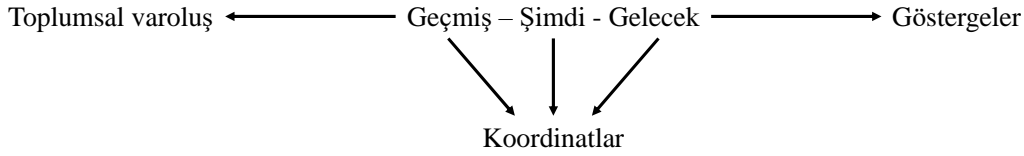
sağlayan temel araç ise dil yani söylemdir ve bu söylem erkek egemen bir söylem olmakla birlikte aslında hem kadının hem erkeğin aynı zamanda bedenini kayıp tarihini de içermektedir.

Kadının bedeni ve bu kapsamda özgürleşme sürecini anlamlandırabilmek için Helene Cixous, Julia Kristeva, Luce İrigaray'ın görüşlerine başvurmak gerekmektedir. Bu üç isim kadın-beden-yazı eksenli bir analiz geliştirmektedir. Ataerkil toplumlarda tarih yazımı ve de kültür oluşum süreci tek boyutlu bir bakış açısı içermekte böylece söylemler, tarih ve kültür streeptipler ekseninde oluşarak yatkınlıklara dönüşmektedir. Kadının düşünömselliği olarak bahsedilen keşif süreci yazı ekseninde gerçekleştirilginde aslında kendi tarihini yazan kadının kendi öznelliğini keşfetmesi için önemli adımlardan biridir. Böylelikle hem kendisine hem de bedenine yönelik oluşan tahakküm durumunda kurtulması mümkün olabilmektedir. Cixous'a göre kadınların bedensel deneyimleri kültürel olarak belirlenmektedir. Kültür, kadınlar için ayrı erkekler için ayrı bir şekilde düzenlenmektedir. Cixous için kültürü yeniden biçimlendiren yazma edimi oldukça önemlidir (Sarup, 2004, s. 162). İrigaray için kadının özne olması önemli bir konudur. Özne olarak var olmak ise kadının yalnızca dile girmesiyle değil toplumsal pratiklerin içinde bir özne olarak yer almasıyla mümkündür (Kaylı, 2011, s. 181). İrigaray'a göre kadın gibi konuşmak ve kadın olarak konuşmak arasında bir ayırım bulunmaktadır. Kadın olarak konuşmak yalnızca psikolojik olarak şekillenmeyi değil aynı zamanda toplumsal konumlanmayı da içermektedir (Sarup, 2004, s. 178). Toplum içerisinde kadın kendi varoluşunu keşfedemediği zaman erkek gibi düşünmek ya da erkek gibi davranmak şeklinde çeşitli anlamlandırma şemaları oluşturmakta toplumda bu şekilde varlık göstermeye çalışmaktadırlar. Böylece kendi varoluşuna yabancılaşmakta kendi varoluşunun dışında bir hayat yaşamaya başlamaktadır. Bu yüzden aslında Cixous, İrigaray ve de Kristeva'nın vurguladıkları temel nokta kadınların kendi dillerini, tarihlerini, kültürlerini oluşturmaları gerektiğidir. Bir kültür nasıl ki pratikler ve süreklilikler ekseninde kültür tanımı kazanmaktaysa kadında kendi kültürünü eşitlik ekseninde oluşturması gerekmektedir.

Kristeva, beden düşüncesinin toplum bilimlerine girmesi gerekliliğini vurgulamakta ve öznenin oluşumunda anne-kız ilişkisi üzerinde durmaktadır. O "konuşan beden" fikrini ortaya atarak bedenin sosyal bilimlere girmesini amaçlamaktadır. Dil ve öznellik ilişkisi üzerinde yoğunlaşan Kristeva, düşüncenin merkezine kendini yerleştirmiş batılı beyaz erkek yönetici dünyanın, fallus ve logos merkezci düşüncesine karşı çıkmaktadır. Bu düşüncenin kadının öteki konumunu beden ekseninde dönüştürmeye çalışmaktadır. Kristeva, dili erkeğin oluşturduğu bir dil olarak gördüğü için, tıpkı gündelik hayatta erkeğin otorite ve gücünü simgelediği gibi dilde de aynı otorite ve gücü simgelediğini düşünmektedir. Dili üretken olarak gördüğünden konuşan öznelere tekrar canlandırmayı hedeflemektedir. "Kristeva konuşan bedenin önemini iki nedenden hareketle açıklamaktadır. İlki, dilin mantığı sembolik düzene geçişten çok önce bedensel işleyişlerde yani semiyotik düzende mevcuttur. İkincisi, bedensel dürtülerin dildeki etkileri göz ardı edilememektedir. Anlam semiyotik ile sembolik arasındaki diyalektikten ortaya çıkmaktadır" (Kaylı, 2011, s. 168-169). Karnaval kavramı kimliklerin maskelendiği bir kakhaha ile bütünleşerek kurulu düzene karşı geçici bir tavır almayı göstermektedir. Kristeva dilin heterojen yönüne semiyotiğin analize geçilebileceğini ileri sürmektedir. Kristeva chora kavramı üzerinde durmaktadır. Chora, kesintileri ve kopuşu başka bir zamanı temsil etmektedir; chora ritmdir. Chora bir anlamda karnaval kargaşasının yerini alırken bu ritimde karnaval kakhahasının yerini almaktadır. Kristeva kadın yazısının annenin bedenden hareketle oluşturarak bir tarz olarak hem kadın yazısının çözümlenmesi için bir bakış açısı ortaya koymak istemektedir hem de karşıtlıklarla kurulu düşünce sisteminden kopuşu gösteren bir dialogun mümkün olduğunu düşünmektedir (Işık, 1998, s. 85). Cixous, Kristeva ve İrigaray'ın temel görüşleri bedenin özgürleşim süreci ve de bedenin ilişkili yapısını anlamlandırmak için oldukça değerli yaklaşımlardır.

İlişkisel Sosyoloji ve Bedene Yönelik Yaklaşımlar

Bu bölüm kapsamında Derrida'nın yapısöküm kavramı, Bourdieu'nun habitusu, Elias'ın figürasyonları, Deleuze ve Guattari'nin organsız beden kavramsallaştırması, Foucault'un bilgi-iktidar-güç söylemi ve normalleştirme terimi vb. gibi aslında bilinçdışının nasıl oluştuğuna ilişkin sayıltılara ve bu sayıltıların ilişkisel düşünüm sürecine değinilmektedir.

Doksayı oluşturan, tarihsel geçmişin tahakküm formları altında tortulaştırıldığı şimdi içinde meşrulaştırılan baskın gerçeklik döngüsü çerçeveleridir (Uluocak, 2012, s. 190). Derrida fark ve yapısöküm üzerinde durmakta, fark anlayışını yapısökümle birlikte ele almaktadır. Derrida, anlam ve dünyayı kontrol etme aracı olarak dil fikrini kabul etmemekte anlamın dile kapanma edimiyle empoze edildiğini düşünmektedir ve bu durumun bir yanılsamaya işaret ettiğini belirtmektedir. Dilin bu kapanma dayatmasından kurtularak kendi düzensizliği içinde bir görkemlilik sağlayacağı düşünüldüğünde aslında Derrida'nın projesi, dili düzenliliğin dayatmasından kurtarmak, anlamı yapısökümüne uğratarak kapanmayı engellemek ve böylece dile açıklığı yeniden kazandırmaktır denilebilir (Cuff vd. 2013, s. 309). Bu bağlamda ikiliklere yeniden dönmek gerekirse Derrida, ikiliklerin yıkılmaz olduğu görüşünü kabul etmemektedir. Bu yüzden kadın- erkek ikiliği ve bedene yönelik tanımlamalarında yapısöküme uğratılması yani aslında farklı bir okuma şekli oluşturulması mümkündür. Laclau ve Mouffe'nin yaklaşımına göre toplumsal olgular bütünlüğü hem dilsel hem de dilsel olmayan öğeler içermekte ve dünyanın anlamının tamamen bağlama bağlı bir şey olduğunu belirtmektedirler (Leledakis, 2000: 138). Bu eksende dil ve de söyleme ilişkin analiz biçimlerinin bağlam açısından ele alınmasının gerektiğini vurgulamak gerekmektedir. Çünkü dil bilgi-güç-iktidar kavramlarının temel sayılıtlarına hizmet etmektedir. Bu yüzden öncelikle Derrida ve Foucault'un benzer ve farklı görüşlerini ele almak ve daha sonra normalleştirme kapsamında tahakküm üreten bilgi-iktidar ve güç kavramlarına Foucault açısından değinmek gerekmektedir.

Derrida ve Foucault, aralarındaki farklılıklara rağmen hümanizm tarafından öne sürülen kendi kendine yeterli, bağımsız ve gerçek bir özne tasavvuruna yönelik eleştirileri bağlamında birtakım ortaklıklar göstermektedirler. Onlara göre böyle bir özne tasavvuru, hümanist bir söylem tarafından yaratılan kültürel ve ideolojik bir maskedir. Derrida dil bilimini, Foucault ise söylemlerin tarihini kullanarak zorunlu bir kimliğe sahip özne kavramını yıkmaya çalışmaktadırlar. Onlara göre zorunlu doğal bir özden söz edilememekte ve bu tür varsayımlar, hümanist anlayışın dayatmalarıdır (Saliya, 2013, s. 41).

Foucault, bireyin bedeni, başka bedenler ve toplum karşısındaki analizini bilgi-güç-iktidar kavramsallaştırması ekseninde şekillendirmektedir. Bu bağlamda 17. ve 18.yüzyıllarda doğrudan bedene eziyet etme, acı çektirme yoluyla işlerken; modern dönemde dışlama, yalnız bırakma mekanizmaları harekete geçmektedir. Direkt acı çektirme yerine ruha hitap etme, iktidarın sözün eline geçmesi söz konusudur. Foucault cezalandırmayı bedenin siyasi teknolojisinden başlayarak, karmaşık bir toplumsal işlev, siyasal bir taktik, ceza hukuku ve bilimsel bilgi ilişkisinin içinde incelemektedir. Foucault ruha hitap eden modern oluşumun tarihsel dönüşümlerinde ilişkisini inceleyerek, insanın bilimsel statüsü bir söylemin öznesi olarak nasıl oluştuğunu çözümlemeyi amaçladığını açıklamaktadır (Işık 1998, s. 110).

Foucault'a göre insan toplumları, insanları ve davranışlarını bilgi normları ile söylemler aracılığı ile düzenlemektedir. Foucault'a göre modern toplumlarda en önemli söylemler, kuralcı bir şekilde bedeni düzenleme, yapılandırma ve tanımlama ile ilgili olanlardır. Foucault, kişisel bedeni kontrol etmek için modern zamanlarda ortaya çıkan söylemleri incelemektedir. Bu söylemler kişisel beden üzerindeki güç ile ilgilidir. Foucault fiziksel ve sosyal bir alanı ele geçiren bedenlerin toplamı olarak genel toplumda bedenler üzerindeki gücü sınyacak söylemlere değinmektedir. Bu söylemler ise daha fazla sayıda bireyin kontrolü demek olan nüfusun biyo-politiği ile ilgilidir (Bilton, vd. 2009, s. 232). Tıbbileştirme, toplumun normalleştirilmesinde etkilidir. Normalleştirme ise toplumun meşrulaştırma süreçlerini gerçekleştirmektedir. Toplum sınıflandırılarak normallik algısı öğrenilerek yeniden üreilmeye başlamaktadır. Bu süreçte bireysellik geride tutularak güçlü toplum ideali amaçlanmaktadır. Normalleştirme toplumsal bedeni uzmanlar tavsiyesi ile oluşmakta bu uzmanlaşma ise bireylerin başkaları ile olan normalliklerini karşılaştırarak üretilmesine neden olmaktadır. Uzmanlar, nüfusu kontrol ederek bireylerin normalliklerine

ilişkin kriterler belirlemektedir (Körlü, 2015, s. 65). Hem Derrida hem de Foucault aslında Gadamer ve Wittgenstein gibi *dilimizin arkabahçesindeki* yani farklı bir ifade ile bilinçdışındaki sayıtları açığa çıkarmak gerektiğini ifade etmektedir (Hekman, 1999, s. 212).

Bedenin bilinçdışı boyutunu anlamlandırmak için Deleuze ve Guattari'ye değinmek gerekmektedir. Ancak öncelikle bilinç, bilinçaltı ve de bilinç dışı kavramlarına değinmek gerekirse, dikkatin yoğunlaştığı algılara otomatik olarak yansıyan hareketleri ilgilendiren bilinçaltı iken, bilinçdışı toplum tarafından kabul edilmeyen arzuların bastırılması ve tamamen bilincin alanının dışında tutulması ile oluşmaktadır (Tura, 2010, s. 53). Bu bağlamda bilinç, bilinçaltı ve bilinçdışı aslında psişeyi ortaya çıkarmaktadır. Bilincin her zaman kolektif temsillerle olan ilişkisi düşünüldüğünde Lacan'ın da belirttiği üzere aslında *bilinçdışı da dil gibi yapılanmıştır* görünmektedir (Leledakis, 2000, s. 168). Bu yüzden bilinçdışına ait bilgiye ulaşmak aslında yine bilinç ekseninde gerçekleşiyor denilebilir. Bu bağlamda Deleuze ve Guattari Buchanan'a göre (2008, s. 51-52), bilinci bastırmanın bilinçdışı olduğu fikrini reddederek aslında bilinçdışını bastırmanın bilinç olduğunu belirtmektedirler. Dil sürçmelerine değinmek gerekirse aslında basitçe engellemelerden kurtulan ve bilinç içinde beklenmedik bir tezahüre yol açan o gürültücü misafirin örneklerini oluşturmaktadırlar.

Deleuze ve Guattari için Anti-Oedipus, (kapitalizm ve şizofreni) bedeninin her organını makine olduğunu ve bu makinenin yeme, konuşma gibi her organa ait makinenin bulunduğunu belirtmektedir (Işık, 1998, s. 111). Deleuze, Anti-Oedipus eserinde geç kapitalizmin bilincini şizofrenik olarak nitelendirmektedir. Kapitalizm, ekonomik süreçte bilinci şizofrenik hale dönüştürmektedir (Erdönmez, 2014, s. 5).

Şizoanaliz, bedeni, yalnızca cinsel organların ve duyu organlarının değil, bedeninin ya haz ya da acı duyularına ve duygularına odaklanan ya da kullanım veya tamamlanma eylemlerini gerçekleştiren bütün kısımlarının içinde yer aldığı, terimin en geniş anlamıyla bir "organlar" olarak yorumlamaktadır: tatma organı olarak, aynı zamanda konuşma ve şarkı söyleme organı olarak dil; balta tutma, aynı zamanda bir iztopunu işletme ya da birinin ölümüne işaret etme organı olarak diğer parmakların karşısına konulan başparmak. Yine de, şizoanalizin yorumladığı üzere, organları organlaştırmasıyla birlikte beden, verili bir organlaşmasının sürekli sabit hale gelmesini önleyebilen organsızlaşma gücüne ve yerine de anti-üretim ve organsız bedene sahiptir (Holland, 2013, s. 69-70).

Organsız beden içerisinde arzulan makineler dilin habercilerini oluşturmaktadır ve oluşan dil bedenleri temsil etmek yerine bedenlerin etkinliğini arttırmaya yöneliktir. Dil de bir bedendir ve dilde her beden gibi dışına çıkmaktadır. Deleuze ve Guattari, görelî ve mutlak olarak ayırdıkları yersiz yurtsuzlaşmada görelî yersiz-yurtsuzlaşmayı bulunulan yerden ayrılarak başka bir yer edinmek olarak görmektedirler. Mutlak yersiz-yurtsuzlaşma ise yerin kendisini koparmayı ifade etmektedir Zamanın yersiz yurtsuzlaşması için zamanı bir saatte görülebilecek bir şey olarak düşünmemek gerekmektedir. Deleuze ve Guattari, mutlak bir yersiz yurtsuzlaşmadan bahsederken, sadece insanın özgürleşmesinden değil, aynı zamanda kendinden de özgürleşmesinden bahsetmektedir (Çalcı, 2012, s. 21-22). Beden baskı-baskılayan ekseninde şekillenen dil, düşünce gibi eylemlere yansıyan bir buluşma noktasını ifade etmektedir.

Deleuze ve Guattari, beden ve ilişkileri arzu makineleri olarak isimlendirmektedir. İçsel ve dışsal engeli kalktığında fikirler beden gibi davranmaktadır. Düşüncenin erimesi sonucunda bir arzu makinesine, organsız bedene dönüşmektedir. Organsız bedenler, kendilerini üretmedikleri ve üründen yoksun oldukları için organsız olan ölüm modelleridir. Bireyin içselliği dışındaki bilinç dışı ortamına organsız beden denilmektedir (Erdönmez, 2014, s. 5). Arzulama-üretiminin karşı kutbu olan organsız beden ise üretici ve tüketilebilir değildir. Arzulama-makineleri ise sadece bozuldukları anda çalışmaktadırlar. Deleuze ve Guattari bunu ölüm itkisi olarak değerlendirmektedir ve organsız bedeninin temel motoru da burada yatmaktadır. Organsız beden, üretilmiş bir bedendir ve bağlayıcı sentez içerisinde oluşumunu gerçekleştirmektedir. Organsız beden orijinal bir hiçliğin kanıtı değildir; dahası bir projeksiyon da değildir, bedeninin kendisiyle ya da beden imgesiyle yapabilecek hiçbir şeyi yoktur. Organsız beden imgesiz bedendir. Bu imgesiz, organsız beden üretildiği yerde, var olmakta ve üretim sürecinin içerisine eklenmektedir (Kızılay, 2008, s. 151).

Bu bağlamda bedeninin bugünün toplumlarındaki imgeler ve göstergeler içerisindeki konumunu incelemek için tüketimin etkilerine değinmek gerekmektedir. Bireylerin toplumsal yaşamını şekillendiren

tüketim kültürünü bir tür proje olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü moda adı altında tektipleştirmeyi amaçlayan görünmez bir algı söz konusudur ve bu durum beğeni ekseninde gerçekleşmektedir. Kişisel tercihlerin taşıdığı toplumsal göstergeler ve bilinç bireyleri yönlendiren bir tür mekanizmadır. Örneğin fotoğraf ve fotoğraf çekme-çekilme durumu incelendiğinde belirli kalıplar içerisinde kendisini dayatan ideal beden söylemi mevcuttur. Bu durum yalnızca kadınlar değil erkekler içinde geçerlidir. Tüketimin oluşturduğu algı çerçevesinde tıbbi müdahaleye kadar uzanan bu süreç bireyin kendi bedeninden uzaklaşma durumunu oluşturmaktadır.

Baudrillard, ihtiyaçların doğal olarak görülmesinden öte, tıpkı metanın üretilmesi gibi bunların da üretilmiş olduğuna dikkat çekmektedir. Tüketim toplumunda metanın kullanım değerinden öte onun değişim değeri ön plandadır ve Baudrillard bu ikisinden farklı olarak metanın özellikle de gösterge değerine odaklanmak gerektiğine dikkat çekmektedir (Anık, 2016, s. 447). Tüketimin sunduğu bu dünya gerçekte sahip olunmayan hayatın gerçekleşme ihtimalini oluşturduğu için insanların yöneldiği sınırsız bir dünyadır. Asla tüketimin bitmediği hep daha fazlasının istenildiği bu dünyada haz duygusunun yanı sıra hayal kırıklıkları da ortaya çıkmaktadır. Modern dünyada gerçeklik, göstergeler içinde sunulan dünyadır. Bu gerçeklik sadece asıl gerçekliğin yerini almamış aynı zamanda onu aşmış gerçekten daha gerçek hale Baudrillard'ın terimiyle hiper gerçeklik haline gelmiştir (Cuff vd, 2013, s. 331).

Gerçeklik ve buna ilişkin oluşan anlam toplumsal pratiklerden ve göstergelerden bağımsız değildir ve bu yüzden de tahakküm içermektedir. Bauman'ın da belirttiği üzere (2015, s. 11), bütün toplumlar anlam fabrikalarıdır hatta anlamlı hayatın fidelikleridirler. Topluma uygun davranmak toplum hakkında düşünmemeyi gerektirmektedir. Müphemliğe ilişkin tahammülsüzlük, toplumu düzen ekseninde oluşturmaktadır. Bauman'a göre (2003, s. 10), düzenli bir dünya kişinin önünü gördüğü olayın olma olasılığını hesaplayarak olabirliğin nasıl çoğaltılıp azaltılabileceğini bildiği durumlar arasındaki bağların geçmiş başarıların geleceğe öncülük etmesini mümkün kılmaktadır. Öğrenme ve ezberletme düzenliliğin devamını sağlamak için çıkarılara uygunluk içermektedir.

Söylemin ürettiği tözcü yatkinlıklar ve oluşturduğu ikilikler ile birlikte farklılık ve belirsizlik gibi temel kavramlar ortaya çıkmakta ve bu kavramlar bir anlam içerisinde bedene yansımaktadır. Derrida söyleme yansıyan ikiliklerin yapısökümüne uğratılarak tözcü bir algıdan kurtulacağını belirtmekte, Foucault bu tözcü algının oluşmasındaki temel faktörün iktidar ve dolayısıyla oluşturduğu tözcü bilgi olduğu üzerinde durmakta ve bugünün toplumlarında sıkça karşılaşılan ötekinin oluşmasında ayrıca beden üzerindeki tahakkümün giderek artmasında etkili olan tüketim üzerinde duran Baudrillard da farklılıklar ve belirsizliklerin altını çizmektedirler. Tüm bu tanımlamalar tözcü bir algının hem nasıl oluştuğu hem de nasıl ilişkisel düşünülmesi gerektiği açısından bir yol haritası sunmaktadır. Oluşan farklılıklar bir anlam üretmekte ve bu üretilen anlam çoğu zaman iktidara ait bir bilgi, tüketimin etkisi ile oluşan bir toplumun yatkinlıklar şeklinde meydana gelmektedir. Bu durum her alanda söz konusu olmakla birlikte bedeni de oldukça etkilemekte ve bir tahakküme sebep olmaktadır. Bedenin tözcü algıdan kurtularak ilişkisel boyutunu vurgulayan temel sosyologlardan Elias ve Bourdieu'nun görüşleri oldukça önem arz etmektedir.

Habitus ve Figürasyon Kavramları Ekseninde Beden

Elias'ın sosyolojisi, toplumsal hayatın doğası hakkında edebi evrensel önermeler inşa etmeye çalışan herhangi bir toplumsal araştırma geleneğine tamamen karşıt, gelişimsel ya da süreçsel bir yaklaşımdır. Süreçsel, figürasyonel ve ilişkisel olunması gerekmektedir. Toplumsal hayatla ilgili fikirleri belirsizleştiren kara kutu özelliği taşıyan fikirleri de terk etmek gerekmektedir. Elias, yapısalcılıkla görececilikle ve öznelliklikle de köprüleri atmaktadır çünkü o, biz, sen ya da onlar olmadan ben söz konusu olamamaktadır (Tsekeris, 2015, s. 154). Elias'a göre biyolojik açıdan insanlar; var oluşları, hayatta kalmaları ve normal işleyişleri diğer insanlarla ve dünyayla olan ilişkilerine bağlı olan dinamik toplumsal organizmalardır. Kısacası "birey ve toplum arasındaki ilişki ancak bireylerin sürekli olarak bir toplum içinde yetiştikleri gerçeği, bu ilişkiye dâhil edilirse daha açık bir şekilde kavranabilir" (akt. Kasper, 2015, s. 119).

Elias, insanın biyolojik özellikleri ile toplumsallığı arasında bir ilişki görmektedir. Beden bu ilişkide bitmemiş biyolojik bir süreç ve devam eden toplumsallık olarak ele alınmaktadır. Uygarlaşma sürecinin

insanın dış görünümünü de dönüştürdüğünü vurgulamaktadır. Ona göre sosyologlar insanı diğer organizmalardan farklı kılan iki temel özelliğe dikkat etmelidir. Bunlardan ilki öğrenme sayesinde kazanılan toplumsal iletişim biçiminin türe özgü başka deyişle biyolojiden gelen iletişim biçimine karşı baskın nitelikte olmasıdır. İkinci temel nitelik ise insan yüzünün bireyselleşmesidir. Elias, toplumsal bilginin nesilden nesile sembolik olarak kaydedilmek yoluyla iletimi üzerinde durmakta ve toplumsal bilgiyle insan bedeni arasındaki ilişkiyi kurmaktadır. Beden, Elias tarafından sürekli değişim ve dönüşümün gerçekleştiği bir sosyallik olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevenin Elias tarafından üç ana boyutta ele alındığı düşünülmektedir. İlk olarak bedenlerin içinde geliştiği toplumsal ortam ne yalıtılmış bireylerden ne de insanların etkilerinden bağımsız olan toplumsal olgulardan oluşmaktadır. Elias, toplumsal figürleşmeleri öne çıkarmaktadır. Elias'ın toplumsal figürleşmeleri bireylerin genelinden bağımsız olarak ele almadığı ama tek tek bireylerden bağımsız olarak değerlendirdiği iddia edilmektedir. Elias bedeni de içine alan bir boyut üzerinde durmaktadır. Bu boyut karşılıklı bağımlılık içinde oluşan bu dönüşümlerin hem sosyogenetik hem de psikogenetik yönlerinin tartışılmasıdır (Işık, 1998, s. 131-132).

Figürasyonlar hareketsiz değildir; her zaman yapılandırılmış bir akış içindedirler. Figürasyonlar açık insanlar arasında birbirini etkileyen çok biçimli ve esnek ilişkilere gönderme yapmaktadırlar. Açık insanlar, özünde birbirine bağımlı ve bağlı olan modern insanın karmaşık imgesine her biri görece açık karşılıklı bağımlı süreçler olan bir insan kalabalığı imgesine denk düşmektedir (Tsekeris, 2015, s. 150). Elias, ilişkileri insanların her zaman maruz olduğu pratik karşılıklı bağımlılık olarak açıklamasına odaklanmaktadır. Karşılıklı bağımlılık ilişkileri figürasyonlar oluşturmak üzere bir araya gelmektedir. Figürasyonlar, içinde hareket eden bireyler habitus yani toplumsal dünya hakkında bedenselleşmiş bir his olarak işlev gören yatkınlıklar edinmektedirler (Powell & Depelteau, 2015, s. 25). Elias (2016, s. 36), bugüne kadar olan tüm tarihin aslında insani tahayyüllerin tasarımların bir mezarlığından başka bir şey olmadığını belirtirken figürasyonlar kavramını ilişki örüntülerini (aile, okul vb. gibi) açıklamak ve dinamik bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Figürasyon kavramı karşılıklı bağımlılık ilişkilerindeki değişimin gerçek insanlar ve onların dünyada var olma biçimleri ya da habituslarındaki değişiklikleri ima ettiğine dair farkındalığı harekete geçirmektedir. Her iki düzeyin de doğru anlaşılması her ikisinin de kesintisiz bir şekilde değerlendirilmesine dayanmaktadır. Habitus dünyadaki toplumsal koşullanmış ve yakın sosyo-tarihsel koşullardakilere fark edilebilir şekilde benzer olan oluş biçimidir. Hem Elias hem Bourdieu kavramı düalizmi aşmak toplumsal etkinin edilgen alıcısı ya da bağımsız aktör olarak birey çağrışımlarından kaçınmak ve bireylerin doğalarına içkin sosyalliği belirginleştirmek amacıyla kullanmaktadır (Kasper, 2015, s. 129). Her iki yazar içinde nesnel yapıların içselleştirilmesi anlamında habitus, toplumdaki oyunların incelenmesiyle, faillerin toplumsal inşalarının incelenmesi arasındaki analitik uçurumu erkekçilik, mekanikçilik ve mantığa dayalı açıklamalar nedenlere dayalı açıklamalar bilinç-bilinç dışı rasyonel ve stratejik değerlendirme mekanik kısıtlamalara mekanik teslimiyet vb ikilemleri ortadan kaldırarak kapatmaktadır (Tsekeris, 2015, s. 159).

İlişkisel sosyolojinin en önemli isimlerinden biri olan Pierre Bourdieu, gerçeğin ilişkisel olduğunu ve bedenini ilişkisel bir nitelik taşıdığı görüşünü benimsemektedir. Bourdieu'nun habitus kavramı ilişkisel bir kavramdır. İlişkisel yöntem, Bourdieu'nun kültür, hayat tarzları, sınıf tahlili, popüler kültür gibi konularını benimsemektedir. Yöntem olarak Bourdieu, kültürel pratikleri çözümlemekte, yüksek/düşük, saf/saf olmayan, estetik/yararlı gibi karşıtlıklar etrafında ilişkisel biçimde yapılanmış pratikler olarak ele almaktadır. Bir sistemin her unsurunun değeri o sistemin diğerleri ile olan ilişkisi ekseninde tanımlanmaktadır. Belirli kültürel pratikler, diğer pratiklerle ve aralarındaki karşıtlıklarla meşruiyet kazanmaktadır. Kültürel meşrulaştırma ve tahakküm, karşıt pratikler çerçevesinde düşünülmektedir (Swartz, 2013, s. 93).

Bourdieu sosyolojisinde toplum ve sosyoloji ilişkisi, birbirini açıklayan karşıtlıklar çerçevesinde düşünülmektedir. Habitus, doksa ve simgesel şiddetin ürettiği pratiklerin yeniden ürettiği toplumsal yapı ile bu pratiğe gömülü yeniden üretim çarkından kendini düşünömsellikten ayıran ve toplumsalın işleyişini tanıyabilen toplumbilimi bulunmaktadır. Bir yanda tahakküm ve eşitsizliğe hükmeden ya da hükmedilen bireyler ile diğer yanda bireylere toplumsallığı doğru yansıtılarak tahakküme hükmedecek olan sosyoloji yer almaktadır (Koytak, 2012, s. 94-95).

Bourdieu, pratiklerin yapılar tarafından belirlendiğini aynı zamanda yapıları da kurduğunu belirtmektedir. Yapılar, failerin gündelik pratikleri aracılığıyla toplumsal olarak inşa edilmektedir. Bourdieu, failiğin pratik niteliğini irdeleyerek ve aktörlere ait simgesel temsilleri yapısal etkenlerle bütünleştirerek habitus kavramını geliştirmektedir. Nesnelcilikten kopmak için kuralsal pratiklerin özgül niteliğinin eleştirel düşünülmesi gerekmektedir (Swartz, 2013, s. 86-87). Bourdieu, öznelcilik ve nesnelcilik ikiliğini aşmak için habitus, pratik, alan ve sermaye dörtlüsünü ele almaktadır. Kavramlar arasındaki ilişkiyi anlamak için öncelikle habitus kavramından hareket edilmesi gerekmektedir. Dünya, toplumsal aktörün bakış açısında nesnel, kesin orada ve kendinden bağımsız konumdadır. Bu şekilde görünmesinin nedeni ise habitustur çünkü habitus bir eylem eğiliminin yapısı ile aktörün toplumsal içindeki edindiği düşünce yapısını meydana getirmektedir (Cuff vd, 2013, s. 359).

Bourdieu, habitus kavramını ve bu bağlamda duruma nesnel olarak uyarlanan stratejiler üretmektedir. Birey, topluluk ve toplumsal yapı arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerini ifade etmek için habitus, rutin olarak yeniden üretilir hale gelen bedenselleşmiş inançlar, değerler, pratikler ve yatkınlıklardır. Bu bedenselleşme süreci bireysel ve toplumsal olarak bilinçdışı ile gerçekleşmekte, yatkınlığa dayalı öğrenilmiş duygusal kontroller sistemi ve saklı algı şemaları matrisi olduğu gibi aynı zamanda pratiklerin üretici gramerini ifade etmektedir (Tsekeris, 2015, s. 157-158). Bireyin toplumsal yapısal koşullarının bir ürünü olan habitus, ilgili toplumsal pratikleri, aktör toplumsal varoluş koşullarını yeniden-üretecek biçimde yapılandırmaktadır. Bu toplumsal yeniden üretim süreci, araçsal, mekanik bir toplumsal pratik anlayışını ima etmemektedir. Habitus çok genel kılavuzluğa işaret ettiği ölçüde, bireyler onları stratejik açıdan avantajlı ve bazen yenilikçi biçimlerde uygulama gereği duymaktadırlar. Başka bir deyişle toplumsal yapı, habitus ve pratik arasında basit doğrusal, nedensel, mekanik bir ilişki yoktur. Bourdieu'ya göre, yapısal veya sınıfsal bir konumu paylaşan bireyler, ayrıca kendi toplumsal pratiklerini yapılandıran ortak bir habitusu üreten -kılavuzluk sağlayan ve sınırlayan, ancak aynı zamanda bireysel yeniliği mümkün kılan- benzer, tekrarlanan deneyimler yaşamaktadırlar (Öğütle & Çeğin 2010, s. 150-151).

Anlamlandırılmış pratiklerin ve böylelikle geliştirilen pratikleri anlamlandırmaya muktedir algılamaların üretici yatkınlığına dönüşmüş ve bedene işlemiş bir zorunluluk olan habitus, genel ve bir yerden bir yere taşınabilir bir yatkınlık olarak doğrudan edinilmiş olanın sınırlarının ötesine uzanarak öğrenme koşullarının özünde bulunan gerekliliğin sistemli ve evrensel bir uygulamasını gerçekleştirmektedir. Pratikleri ve pratiklere yönelik algıları yönlendiren habitus, yapılandırılmış bir yapıyı meydana getirmektedir (Bourdieu, 2015, s. 255).

Habitus, aktörün eylemi gerçekleştirirken hesaplamadan pratiğe döktüğü bir gerçekliktir ve böylelikle aktör toplumun beklentisi içerisinde davranmaktadır. Habitus bireye kim olsa aynı şeyi yapardı mantığını vererek genel yapısını koruyan bir yatkınlıklar bütünüdür (Bourdieu&Wacquant, 2012, s. 121-125). Habitus kavramının amacı toplumsallaşmış bedeninin toplumla karşıtlık içinde olmadığını, toplumun var olma biçimlerinden biri olduğunu göstermektedir. Bourdieu'nun kavramsal formülasyonu birey ile toplumu birbirinden ayrı olarak ele almamakta, toplumsal gerçekliğin iki ilişkisel boyutu olarak değerlendirmektedir (Swartz, 2013, s. 139)

Habitus ile alan ilişkisi koşullama ilişkisine dayanmakta ve alan habitusu yapılandırarak habitus alanın için zorunluluğunun somutlaşmış ürünü olarak meydana gelmektedir. Habitus, dünyayı belli bir dünya olarak var eden şeydir. Pascal'ın dediği gibi dünya beni içeriyor ama ben onu anlıyorum. Toplumsal gerçeklik, şeylerde ve beyinlerde, alanlarda ve habituslarda eyleyicilerin içinde ve dışında var olmaktadır. Habitus, toplumsal dünya ile ilişki içine girdiğinde sudaki balık gibi suyun ağırlığını hissetmemekte ve dünyayı doğal varsaymaktadır (Bourdieu&Wacquant, 2012, s. 118). Bağlamlarından yapay bir şekilde koparılmış tekil varlıklar yerine ilişki alanlarına odaklanmak gerekmektedir. İlişkisel düşünmek bireylerin ya da grupların için özelliklerini aramak yerine ilişkisel niteliklerini inşa etmek anlamına gelmektedir. Bourdieu açısından ilişkisellik; sermayeleri, bireyleri, örgütlenmeleri ve hatta ulusları eylemlerini kişisel bilinç veya doğrudan temas ya da denetimin ötesinde biçimlendiren geniş ilişki ağları açısından bağımsız birimler olarak kavramsallaştırmak demektir (Bourdieu, 2015, s. 48). Farklı varoluş koşulları farklı habitusları gerektirmektedir. Bourdieu'ya göre habitus şartlanmaların ürünüdür. Habitus ürünü olduğu bu şartlanmaları yeniden üretecektir ve bunların nesnel mantıklarını da

dönüştürmektedir. Bourdieu'ya göre habitus uyum sağlama gücüdür ve dış dünyaya uyum sağlama rolü üstlenmektedir (Işık, 1998, s. 139).

Bourdieu bedeni üç noktada toplumsal sınıflandırma için önemli bir konuma oturtmaktadır. Bunlardan ilki bedenin bireyin sosyal konumuyla ilişkisidir. İkincisi habitusun cisimleşmesiyle ilgilidir. Üçüncü nokta ise beğeni çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Işık, 1998, s. 138). Beğeniler ilişkisel sosyoloji için önemlidir çünkü hem beğeniler hem de hedefledikleri nesnel toplumsal ilişkilerdeki ortak referans noktalarıdır. Yeni kültürel biçimler eski biçimler arasındaki bir diyalogdan ya da daha ziyade bu biçimlere bağlı toplumsal aktörler arasındaki bir diyalogdan doğmaktadır (Crossley, 2015, s.204)

Toplumsal olan her şey beden üzerinde inşa edilmektedir ve beğeniler ekseninde oluşan eylem şemaları sistemleri olarak habituslar ile toplumsal olanın fiziksel nesnel yarı gerçekliğine sahip mekanizmalarda kurulmasının ürünü olan nesnel ilişki sistemleri olan alanlar arasındaki karanlık ikili ilişkilidir. Algılanan ve takdir edilen gerçeklikler olarak görülen alanlar toplumsal temsiller ve pratiklerdir (Bourdieu & Wacquant, 2012, s. 117). Belli bir anda belli bir toplumun belli bireylerine ya da gruplarına özgü etkinlik ya da tercihlerin değişmemek üzere, bir tür biyolojik ya da kültürel öze kazanmış tözsel özellikler olarak ele alınmasına yol açan tözselci düşünme biçimi, farklı toplumlar arasında yapılan karşılaştırmalarda olduğu kadar aynı toplumun birbirini izleyen dönemleri arasındaki karşılaştırmalarda da aynı hatalara götürmektedir (Bourdieu, 2015, s. 17).

Wacquant'a göre (2014, s. 446-447), Bourdieu için tarihsel eylem, bedenlerde cisimleşerek ve şeylerde kurumsallaşarak oluşmaktadır. Tarih, habitus olarak adlandırdığı bireylerin algı ve değerlendirme kategorilerini kalıcı yatkınlık olarak özelleştirmekteyken sermaye kavramı ile işaret ettiği verimli kaynakların dağılımı ve alan dediği özün işleyiş mantığına göre nesneleşmektedir. Habitus toplumsal yatkınlıkları ifade etmektedir ve bu yatkınlıklar kalıcı değişmeyen yatkınlıklardır. Tarihsel bir arka plana dayanmaktadır ve bu arka plan bireyin bedeninde görünen toplumun bir yansımasıdır. Habitus toplumda var olabilmeyi sağlayan önemli araçlardan biridir ve eşitsizliği de yansıtmaktadır çünkü sınıfsaldır yani nesnel olan şeyleri yeniden üretmeyi sağlamaktadır. Bu da sınıfın varlığını devam ettirmesini sağlamaktadır ve kültürel sermayenin oluşmasında etkilidir. Beden ise Bourdieu'nun kültürel sermaye olarak tanımladığı şeyin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Demez, 2009, s. 18).

Habitus düşünce eğilimlerinden çok eylem eğilimlerin bedene kazandırılmasıyla işlemektedir Bourdieu'nun vurgusu, vücut kazanmış bir şey olarak habitustur. Farklı toplumsal kurumlar özellikle sınıfsal farklılıklar bireyleri farklı ortamlarda karşı karşıya bırakmaktadır. Sonuç ise bireylerin eğilimlerinin özellikle sosyal sınıflar arasında farklılıklar sergilemesi ve bireyin habitusunun bu farklılıkların sürdürülmesinde önemli bir rol oynayabilmesidir. Bourdieu oyun duygusu metaforunu insanların kendi evinde olma ve belirli ortamlarda tam olarak ne yapacağını bilme hissini ifade etmek için kullanmaktadır. Alışıldık sınıfsal ortamlarının dışına çıkanlar huzursuz olmaktadırlar (Cuff vd 2013, s. 360).

Bourdieu'ya göre yatkınlıkları üreten nesnel bağımlılık azaldıkça zayıflama eğiliminde olacaklardır ve sembolik tahakkümün etkisi algılama, anlam ve eylem şemaları aracılığıyla kendini göstermektedir. Tahakküm nedeni ne olursa olsun, ne hükmedilen habitusun tutkuları, ne bedene işlenmiş toplumsal ilişki bedensel hukuk haline getirilmiş toplumsal hukuk, özgürleştirici bir bilinçle girilen basit bir istemli çabayla askıya alınabilecek niteliktedir. (Bourdieu, 2014, s. 55-56). Tözsel olandan töze, tözsel olanın sabitliğinden tözün sabitliğine doğru bir kayma gerçekleştirerek meslek, yaş, cinsiyet veya eğitim düzeyi gibi eyleyicilere bağlı nitelikleri etken oldukları ilişkilerden bağımsız güçler gibi ele alan tözcü düşünme biçimi açıklayıcı etmeni araştırma söz konusu olduğunda kuşkusuz daha çok olanak sunmaktadır (Bourdieu, 2015, s. 40).

Öncelikle toplumsal dünyayı tözcü bir biçimde düşünme eğilimiyle bağları koparmak için uzam kavramı kendiliğinden toplumsal dünyanın bağıntısal olarak kavranmasını getirmektedir. İşaret ettiği tüm gerçekliğin o gerçekliği oluşturan öğelerin karşılıklı dışsallığında yattığını olumlamaktadır (Bourdieu, 2015, s. 49). Gerçekliği tözler değil ilişkiler üzerinden tanımlayan ilişkiler ve yapısal düşünme tarzını benimsemek gerekmektedir. Bu bakış açısına göre gerçek olan ilişkisel olandır; gerçeklik çoğunlukla görünmemektedir çünkü üstü sıradan algı deneyimi tarafından bireylerin gerçeklikleri tarafından örtülen bir sürekli ilişkiler toplamından yani yapıdan başka bir şey değildir (Bourdieu, 2012, s. 369).

Feministler pek çok ikiliği sorgulamaktadırlar ancak ilişkisel bir bakış açısı içerisinde ilerlememektedirler. Feministler Batı düşüncesi içerisinde yer alan doğakültür, akıl-beden, duygu-mantık, kamusal-özel gibi ikilikleri sorgulamaktadırlar ve bireycilik ile soyut genelleme mefhumlarını eleştirmektedirler. Karşılıklı bağımlılık ve ilişkisel bireycilik bağlamsal olarak ele alındığında kadınlarla ve kadınların bedenleri ile konuları beslemektedir (Redshaw, 2015, s. 33). Redshaw'a göre (2015, s. 51-52), toplumsal anlamak bireylerin ilişkileri bağlamında kendi özgürlüklerini, kendi somutluklarını ve farklılıkları temelinde ele alınması gerekmektedir. Feminist tartışmalar ve kanıtlar, özellikle farklılığın tanınmasına imkân vermesi açısından ilişkisel sosyolojinin gelişimi için olanak sunmaktadır. İlişkisel sosyoloji, bireyciliği ve genelleştirmeyi bireyselleştirmeden ayırt edilmesine yardımcı olmaktadır. Feminist bireyselliği ve karşılıklı bağımlılığı ve bunların birbirlerini karşılıklı dışlamadıklarını kabul etmenin imkânını göstermektedir. İlişkisel sosyoloji ise sosyoloji geleneğinde yeni bir şey olmadığını ilişkilerin toplumun unsuru olarak görüldüğünü göstermektedir. Farklı toplumların bireyselliğin ilişkisel bir bağlamda gelişimine olanak tanıma derecesi sosyolojinin devamlı ilgi alanına girmektedir.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında hayatın her alanına yansıyan ikiliklerin beden üzerinde oluşturduğu tözcü algının aşılması için ilişkisel bir bakış açısının benimsenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu yüzden beden ve ilişkili olduğu alanlar ile bu alanların taşıdığı tözcü niteliklerin sebep olduğu tahakkümün aşılması ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Gerçeklik, tözcü yatkınlıklarla çerçevelenen tanımlamalardan oluşmaktadır. Böylece toplum içerisinde kabul edilebilir hale gelmekte ve eşitsizlik biçimlerini üretmektedir. Bu bakış açısıyla beden, topluma her anlamda içkindir. Bu yüzden eğitim, aile, hukuk, ekonomi, siyasi vb. yanı sıra gündelik hayatın tüm söylemlerinden ve beklentilerinden etkilenmektedir. Kısaca beden ilişkisel bir nitelik taşımaktadır. Öncelikle kadın erkek ikiliği başta olmak üzere ikilikleri aşarak ilişkisel düşünüm sağlanmalıdır. Tek bir gerçeklikten ziyade birden fazla gerçekliğin olduğunu savunan ilişkisel sosyoloji kemikleşmiş yatkınlıkları kırmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden insanları ve dolayısıyla toplumu anlamanın ilk yolu ilişkiler anlamaktır. Bedeni anlamak içinde bedenin dahil olduğu ilişki biçimlerini anlamak gerekmektedir. Bedene yönelik oluşan tözcü algı tahakkümün meydana gelmesinin temel sebebidir. Beden, emek-tüketim ile ilişkili bir kavramdır ve bedene yönelik anlamlar bu etkenlerin oluşturduğu yanlış bilinç ekseninde şekillenmektedir. Bu yanlış bilinç bedenin ötekilik inşası ile toplumsal pratiklere ve dolayısıyla tahakküm sürecine yansımaktadır. Bu süreçte dil en temel etkidir. Önyargı ve ötekiliği pekiştiren dil ayırım sürecine neden olmaktadır. Ötekiliğin inşa edildiği beden ilişkisel bir düşünüm ile özgürleşecektir. Farklılık ve eşitsizliğin ilişkisel kökenlerini vurgulamak için insanların neden benzer olaylara aynı tepkiler verdiğini anlamlandırmak gerekmektedir. Bu süreçte normallik ve düzenin oluşum sürecini de anlamak mümkün olacaktır. Normalleştirme sürecinde etken olan söylem tözsel bir nitelik taşımaktadır ve bu söylemin yapısökümü uğratılması gerekmektedir. Söylem disipline etme ve yeniden üretim sürecinde oldukça etkilidir. İktidar ele geçirdiği bilgi söz konusu süreçte oldukça etkindir. İnsanlar oluşturdukları ya da benimsedikleri anlamlar ekseninde farklılığı oluşturmaktadır. Bu anlamlar değiştiğinde bedene yönelik anlamalarında değişme süreci gerçekleşmektedir. Bedenin kendisi ve toplumla olan ilişkileri figürasyoneldir ve oluşan habituslar çerçevesinde şekillenmektedir. İnsanlar ilişkisel düşünmeye başladıklarında bedene ilişkin tözcü algıların ve yatkınlıkların kırılması mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Acar-Savran, G. (2013). *Beden Emek Tarihi: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Anık, M. (2016). Aykırı Bir Düşünür Olarak J. Baudrillard ve Gösteriş Amaçlı Tüketim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 441-452.
- Archer, M. S. (2015). Kollektif Düşünümsellik: İlişkisel Bir Örnek. Ö. Akkaya (Çev.), Powell, C. ve Depelteau, F. (Yay. haz.), *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler* içinde. (s. 225-249). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. İsmail Türkmen (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bauman, Z. (2015). *Bireyselleşmiş Toplum*. Yavuz Alagon (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P., & L. Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Vefa Saygın Ögütte (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Bilton, T., & Bonnet, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., Webster, A. (2009). *Sosyoloji*. İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2012). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Nazlı Ökten (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. Bediz Yılmaz (Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Pratik Nedenler*. Hülya Uğur Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Hil Yayın.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* Derya Fırat- Günce Berkkurt. (Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Buchanan, L. (2008). *Deleuze ve Guattari'nin Anti Odipus'u: Okuyucu Rehberi*. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Cuff, E. C., & Sharrock, W. W., Francis, D. W. (2013). *Sosyolojide Perspektifler*. Ümit Tatlıcan (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Crossley, N. (2015). Etkileşimler, Bitişiklikler ve Beğeniler: İlişkisel Sosyolojide İlişkileri Kavramsallaştırmak. Powell, C.& Depelteau, F. (Yay. haz.), *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler* içinde (s. 193-224). Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Çalıcı, S. (2012). Deleuze ve Guattari'de Dilin Yersiz Yurtsuzlaşması: Emir Sözcülerden, Tercihlerden Mantığına. *Düşünme Dergisi*. (2), 6-27.
- Çeğin, G., & Göker, E. (2012). Tözlere Elveda: İlişkisel Sosyolojinin Alameti Farikası. *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. 11-21. Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Danermark, B., & Ekström, M., Jakobsen, L., Karlsson, J. C. (2003). *Toplumu Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm*. Ü. Tatlıcan (Çev). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Demez, G. (2009). *Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sourunu: Habitus*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Depelteau, F., & Powell, C. (2015). İlişkisel Sosyoloji Nedir?. *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. 15-32. Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Depelteau, F. (2015). İlişkisel Dönüşün Yönu Nedir? . Powell, C.& Depelteau, F. (Yay. haz.), *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler* içinde (s. 251-285). Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Elias, N. (2016). *Sosyoloji Nedir?*. İstanbul: Olvido Kitap.
- Erdönmez, I. Ç. (2014). 20. Yüzyılın Postmodern Düşünürü Olarak Gilles Deleuze. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6).
- Esgin, A., & Çeğin, G. (2015). Potansiyel Bir Paradigmaya Doğru: İlişkisel Bir Sosyolojinin Vaatleri. Powell, C.- Depelteau, F. *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. 9-13. Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Fish, K. (2015). İlişkisel Sosyoloji ve Tarihsel Materyalizm Üç Diyalog Başlangıcı. Powell, C. & Depelteau, F. (Yay. haz.), *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler* içinde (s. 53-78). Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Harvey, D. (2007). *Umut Mekânları*. Z. Gambetti (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik: Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*. İstanbul: Paradigma Yayın.
- Holland, E. W. (2013). *Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipus'u Şizoanalize Giriş*. Ali Utku, Mukadder Erkan (Çev). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı: Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kasper, D. (2015). Sosyolojiyi Dinamik İlişkilere Odaklanarak Geliştirmek. Powell, C. & Depelteau, F. (Yay. haz.), *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler* içinde (s. 111-140). Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Kaylı, D. Ş. (2011). *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*. İzmir: İlya Yayıncılık.
- Kızılay, Ş. E. (2008). Deleuze ve Guattari'de Şizoanaliz ve Arzu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar.
- Koytak, E. (2012). Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi. *Sosyoloji Dergisi*. 3(25), 85-101.
- Körlü, A. (2015). Avrupa Irkçılığı ve Beden Politikaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Köse, H. (2012). Önsöz. *Flanör Düşünce*. 9-21. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Leledakis, K. (2000). *Toplum ve Bilinçdışı: Toplumsal Teori ve Toplumsalın Bilinçdışı Boyutu*. A. Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Metin, A. (2011). Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2, (1), 74-92.
- Okumuş, E. (2009). Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*

- Öğütle, V. S., & Çeğin, G. (2010). *Toplumsal Sınıfların İlişkisel Gerçekliği: Sosyo-Tarihsel Teorinin Sınıfla İmtihanı*. Ankara: Tan Yayıncılık.
- Powell, C. (2015). Kökten İlişkicilik: Bir Öneri?. Powell, C. & Depelteau, F. *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. 285-314. Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Powell, C., & Depelteau, F. (2015). Giriş. Powell, C. & Depelteau, F. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. 15-33. Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Redshaw, S. (2015). İlişkisel Sosyolojiye Feminist Başlangıçlar. Powell, C. & Depelteau, F. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. 33-53. Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Saliya, D. A. (2013). Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı Judith Butler ve Post-Modern Feminizm. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa.
- Sarup, M. (2004). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*. A. Güçlü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Swartz, D. (2013). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu Sosyolojisi*. E. Gen (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tilly, C. (2013). *Neden: Düşüncelerimizin ve Davranışlarımızın Altında Yatan Nedenler*. A. Fethi (Çev.). Köprü Kitapları.
- Tsekeris, C. (2015). İlişkiler Üzerine Nobert Elias: Öngörüler ve Perspektifler. Powell, C. & Depelteau, F. *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. 141-167. Ö. Akkaya (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tura, S. M. (2010). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Pusula Yayıncılık.
- Uluocak, Ş. (2009). Sosyal Etkileşim Alanları ve Sosyal Bilim Açısından Çatışkı ve İkiliğin Ötesinde Model Arayışları: Sosyo-Yamalar. *Türkiyat Araştırmaları*.
- Uluocak, Ş. (2012). Walter Benjamin'de Tahakkümsüzlük Etiği Projesi Olarak Tarih ve Sosyal Gerçeklik. *Flanör Düşünce*. 178-210. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uluocak, Ş. (2016). Tözcülük-İlişkisel Dikotomi Açısından İlişkisel Sosyolojik Modellerin Türkiye'de Sosyoloji Pratiği ve Düşünümelliği Açısından Olası Açılımları. *Sosyoloji Konferansları*. 101-153.
- Wacquant, L. (2014). Bourdieu ile Birlikte. Cogito: Pierre Bourdieu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Young, İ. M. (2009). Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler. Cogito: Feminizm. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (58), 39-57.